

**IDEALURILE ANTROPOLOGIEI APLICATE:
O PREZENTARE A CONFERINȚEI ANUALE
A SOCIETĂȚII DE ANTROPOLOGIE APLICATĂ,
MEMPHIS, SUA (25–29 MARTIE 2008)**

FILIP ALEXANDRESCU

Conferința anuală a Societății de Antropologie Aplicată (Society for Applied Anthropology – SfAA) a avut loc la Memphis, Tennessee, într-un decor urban dominat de maiestrosul fluviu Mississippi. Tema celei de-a 68-a conferințe a fost *Sfera publică și știința angajată: oportunități și provocări pentru antropologia aplicată*. Conferința a fost deosebit de bogată din punct de vedere tematic, prin cele 100 de prezentări organizate în peste 170 de sesiuni. Trei sesiuni plenare au captat în mod deosebit interesul participanților: *Construcția politică a crizelor provocate de bolile infecțioase globale, Arta și știința antropologiei în secolul XXI și Științele sociale și strămutările forțate de populație*.

Conferința a fost organizată pe sesiuni, fiecare cuprinzând 4, 5 prezentări, pe o durată de două ore. În fiecare zi a conferinței¹ au avut loc, în medie, 60 de sesiuni, numărul mare de prezentări impunând desfășurarea simultană a peste 10 sesiuni. Participanții la conferință au beneficiat însă nu numai de obișnuitele prezentări, ci și de seminarii pe diverse teme (de exemplu, *Organizarea și analiza datelor antropologice folosind SPSS* sau *Cultura exotică a politicilor publice: învățând să te porți ca un «indigen»*), prezentarea de filme documentare, târg de carte, croaziere pe fluviul Mississippi și decernarea celor cinci premii SfAA. Între acestea din urmă se cuvine menționat premiul „Bronislaw Malinowski”, acordat în 2008 profesorului Orlando Fals Borda de la Universidad Nacional de Colombia. Prin acest premiu este recunoscută activitatea unui om de știință care și-a dedicat cariera aplicării științelor sociale în rezolvarea problemelor contemporane. Premiul Malinowski a fost instituit în 1973, iar printre laureații săi s-au numărat Everett Hughes, Margaret Clark, Gunnar Myrdal și profesorul de origine română Michael Cernea.

Carierea profesorului Cernea ilustrează, fără îndoială, o bună parte din esența antropologiei *aplicate* și, prin aceasta, spiritul acestei conferințe. Din acest motiv, voi prezenta conferința din acest an urmărind să localizez preocupările și contribuțiile profesorului Cernea în ansamblul științelor sociale aplicate².

Adresa de contact a autorului: Filip Alexandrescu, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: fillip.alexand@gmail.com.

¹ Programul conferinței poate fi accesat la adresa: <http://www.sfaa.net/sfaa2008/SfAA2008Program.pdf>.

² Mulțumesc profesorului M. Cernea pentru facilitarea prezenței mele la această conferință.

În interviul biografic reprodus în revista „Human Organization” a SfAA și în „Revista Română de Sociologie” (Cernea și Freidenberg, 2008), Cernea explică interesul său pentru acțiune și reformă socială ca pe o continuare a tradiției Școlii Sociologice de la București. Inspirat de „*sociologia militans*” a lui Dimitrie Gusti, Cernea a încercat să își folosească cercetările pentru a stimula dezvoltarea socială, însă în România anilor '50 și '60, aceste eforturi s-au dovedit zadarnice. Dorința profesorului Cernea de a contribui la bunăstarea individuală și colectivă l-a îndemnat să îi sfătuiască pe cei doi copii ai lui să urmeze medicina, pentru că în acest fel puteau să îmbunătățească viața oamenilor fără a fi nevoiți să facă față presiunilor ideologice ale regimului socialist (Cernea și Freidenberg, 2008: 8–9).

Carierea profesorului Cernea a culminat în perioada în care a lucrat ca expert al Băncii Mondiale. Plecat la Congresul Mondial de Sociologie de la Toronto din 1974, profesorul Cernea a fost pus în legătură cu un reprezentat al Băncii Mondiale. În urma unei serii de interviuri, a fost angajat pe post de sociolog (primul sociolog angajat vreodată de Banca Mondială) în nouînființata direcție de reducere a sărăciei rurale (Cernea și Freidenberg, 2008: 9–10).

Care este semnificația angajării unui sociolog într-o instituție eminentă financiară? Este vorba, în primul rând, de recunoașterea faptului că proiectele de dezvoltare menite să stimuleze industrializarea țărilor din Lumea a Treia (de ex. baraje și centrale hidroelectrice, mine, infrastructură industrială sau urbană etc.) nu sunt doar simple investiții economice. Aceste proiecte trebuie văzute în ansamblul efectelor sociale și economice pe care le au asupra comunităților unde sunt implementate. De cele mai multe ori, aceste proiecte necesită suprafețe mari de pământ și, în consecință, strămutarea unui mare număr de invidizi.

Varietatea lucrărilor prezentate în cele patru zile ale conferinței a fost mare, însă problema implicării antropologiei în reforme sociale este o preocupare centrală a multor cercetători. De exemplu, două sesiuni (formate fiecare din cinci prezentări) au fost dedicate diverselor aspecte legate de reforma politicilor de imigrare în Statele Unite. O altă sesiune conținând patru prezentări a abordat problema antropologiei – acțiune în domeniul politicilor bunăstării. Alte cinci prezentări au fost reunite într-o sesiune menită să discute contribuțiile antropologilor la crearea unor agenții pentru schimbare socială în politicile publice din America Latină.

Ceea ce este însă definitoriu pentru antropologie este implicarea cercetătorilor în îmbunătățirea vieții comunităților *locale*. Două sesiuni au fost dedicate relației de „învățare și sprijin” (care presupune mai multă reciprocitate decât simpla relație de „cercetare”) dintre o echipă de cercetători și comunitățile Gitxaala din British Columbia, Canada. O altă sesiune s-a ocupat de dezvoltarea vecinătăților și implicarea comunitară. Este interesant faptul că, la sesiunile cu o puternică componentă comunitară, pe lângă cercetători, au luat parte la prezentări și membri ai comunităților locale sau practicieni. În felul acesta, realismul problemelor abordate și aplicabilitatea soluțiilor oferite au întărit orientarea practică a acestei conferințe.

Interesul sociologilor și antropologilor pentru problemele de sănătate nu este, de asemenea, întâmplător. Conferința SfAA a fost organizată concomitent cu aceea a Societății pentru Antropologie Medicală, aceasta din urmă constând din 47 de sesiuni și simpozioane. Dimensiunile culturale ale sănătății au fost analizate în sesiuni precum

Pericol intrupat: efectele războiului și a violenței politice asupra sănătății” sau *Cercetări asupra asumptiilor care stau la baza programelor de control a malariei*.

Numele lui Cernea este indisolubil legat de descoperirea și analiza empirică a efectelor negative produse de *strămutările involuntare de populație*. Aceste strămutări ar putea fi văzute ca un efect secundar al proiectelor de dezvoltare, iar informații recente arată că, după o estimare conservatoare, în ultimii douăzeci de ani au fost strămutate între 280 și 300 milioane de persoane în toată lumea (Cernea, 2008: 20).

Contribuția profesorului Cernea la studiul efectelor de sărăcire produse de strămutările involuntare începe printr-o lucrare fundamentală în istoria proiectelor de dezvoltare finanțate de Banca Mondială. Ideea de a „*pune oamenii pe primul loc*” în proiectele de dezvoltare (*Putting People First* – titlul cărții publicate în 1984), în loc de a urma strict imperativul eficienței financiare, s-a dovedit pe cât de revoluționară, pe atât de fecundă. În esență, efectul acestei prime cărți a fost de a începe procesul de schimbare a concepției economiștilor și tehnocraților Băncii Mondiale conform căreia succesul proiectelor de dezvoltare depinde numai de criterii financiare și economice. Atrăgând atenția asupra efectelor de sărăcire ale proiectelor de dezvoltare, Cernea și colaboratorii săi la volumul din 1984 au asigurat un rol de bază cunoașterii sociologice în elaborarea proiectelor de dezvoltare ale Băncii Mondiale.

Cariera lui Michael Cernea poate fi privită ca un simbol al implicării omului de știință în rezolvarea problemelor societăților de astăzi. Promovând o adevărată *sociologia militans*, Cernea a arătat cât de productiv pot fi îmbinate cercetarea academică și crearea unor politici în favoarea grupurilor marginalizate de procesul dezvoltării tehnologice și economice.

În ultimele două decenii, cercetările și recomandările de politici în domeniul strămutărilor involuntare s-au acumulat în ritm accelerat și, în același timp, s-au diversificat. Prin multele sale publicații³ și, mai ales, prin elaborarea modelului riscurilor și reconstrucției (*Impoverishment Risks and Reconstruction model* – IRR), Cernea este un reprezentant de frunte al acestui domeniu de cercetare, alături de Theodore Downing, Anthony Oliver-Smith, Ted Scudder, Scott Guggenheim. Conferința de la Memphis a fost un minunat prilej de întâlnire între acești cercetători consacrați și cercetătorii mai tineri. Varietatea temelor abordate a reflectat vigoarea acestui domeniu de cercetare. Prezentările au fost atât empirice (de exemplu, impactul social al construirii autostrăzilor în Statele Unite, analiza rețelelor sociale în situații de strămutare, elaborarea politicilor de strămutare în Bangladesh, efectul strămutărilor produse de construirea de baraje asupra tineretului în Etiopia sau incertitudinile procesului de strămutare la Roșia Montană), cât și teoretice (de exemplu, „poate dezvoltarea să justifice strămutarea?”, dimensiunea internațională a strămutărilor și rolul antropologiei aplicate sau critica asumptiilor filosofice și etice în economia strămutărilor involuntare). Studiile au acoperit diverse zone geografice (Columbia, Etiopia, India, Bangladesh, România, Statele Unite, China sau Zambia) și s-au referit la diferite durate istorice (de la câțiva ani la peste două decenii).

³ O bibliografie adnotată a profesorului Cernea este disponibilă la adresa: http://displacement.net/members/component?option=com_comprofiler/task,userProfile/user,240/

Conferința SfAA din 2008 a contribuit atât la o cunoaștere reciprocă mai bună între toți cercetătorii interesați de antropologia aplicată, cât și la consolidarea rețelelor de cercetători care își dedică eforturile unor teme comune. Pentru fiecare participant, această conferință a fost un prilej excelent de a-și testa ideile și ipotezele într-un context internațional și interdisciplinar. O trăsătură inedită a conferinței SfAA din acest an și din anul precedent este că o parte dintre sesiuni au fost înregistrate și pot fi ascultate gratuit pe internet la adresa: <http://sfaapodcasts.net/short-cut-to-podcasts/>.

În cadrul conferinței SfAA, problemei strămutărilor de populație i-au fost dedicate nu mai puțin de 18 sesiuni, la care au participat 120 de specialiști. O mare parte dintre aceștia fac parte din Rețeaua Internațională pentru Probleme de Strămutare și Relocare (**International Network on Displacement and Resettlement**), înființată în anul 2000 la Rio de Janeiro⁴. În afară de sociologi și antropologi, la dezbateri au participat și geografi, specialiști în științe politice, juriști, activiști de mediu și reprezentanți ai ONG-urilor. Mai mult decât un simplu schimb de comunicări, cei interesați de problema strămutărilor involuntare au avut ocazia să îi întâlnească pe autorii celor mai noi lucrări în domeniu: *Can Compensation Prevent Impoverishment* (editată de Michael M. Cernea și Hari M. Mathur, Oxford, 2008) și *Development and Dispossession: The Crisis of Forced Displacement and Resettlement* (editată de Anthony Oliver-Smith, 2009).

Conferința SfAA 2008 mi-a oferit o imagine asupra perioadei celei mai intense din ritmul anual al vieții unei comunități științifice. Schimburile de comunicări, prezentările de cărți, interviurile de angajare precum și momentele de relaxare colective i-au dat fiecărui participant ocazia de a-și reîmprospăta ideile, de a afla care sunt cele mai noi direcții de cercetare și de a stabili relații profesionale și de solidaritate intra și extra-universitară. Efectul benefic al oricărei conferințe de acest fel este de a oferi fiecăruia o imagine mai bună asupra propriei meniri și direcții în cercetarea științifică internațională.

BIBLIOGRAFIE

1. Cernea, M. M., Compensation and Investment in Resettlement: Theory, Practice, Pitfalls, and Needed Policy Reform, în Cernea, M. M., Mathur, H. M. (coord.), *Can Compensation Prevent Impoverishment: Reforming Resettlement through Investments and Benefit-Sharing*, Oxford, New York, Toronto, Oxford University Press, pp. 15–98, 2008.

2. Cernea, M. M., Freidenberg, J., *An Oral History – Interview with Michael M. Cernea*, interviewer: Dr. Judith Freidenberg, în „Revista Română de Sociologie”, serie nouă, anul XIX, nr. 1–2, 2008, p. 3–35.

3. *** Society for Applied Anthropology, *The Public Sphere and Engaged Scholarship: Opportunities and Challenges for Applied Anthropology – Conference Program*, 2008.

⁴ Mai multe informații pot fi găsite la adresa <http://www.displacement.net/members>.